

Penguin
Random
House

A Dorling Kindersley book
www.dk.com

Oorspronkelijke titel:
DK Eyewitness Travel Guides – Bali & Lombok
© 2015 Oorspronkelijke uitgave:
Dorling Kindersley Limited, Londen
A Penguin Random House Company
© 2016 Nederlandse uitgave:
Uitgeverij Unieboek | Het Spectrum bv.,
Houten
www.capitool.nl
www.unieboekspectrum.nl

Capitool maakt deel uit van
Uitgeverij Unieboek | Het Spectrum bv.,
Postbus 97
3990 DB Houten

Auteurs: Andy Barski, Albert Beaucourt, Bruce Carpenter,
John Cooke, Jean Couteau, Diana Darling, Sarah Dougherty,
Julia Goh, Lorca Lueras, Tim Stuart en Tony Tilford

Boekverzorging: Asterisk*, Amsterdam
Vertaling: Marten van de Kraats en Ron de Heer
Bewerking: Frans van der Heijden
Omslag: Zilverster Media, Annelies Dollekamp
Cartografie: ERA-Maptech Ltd, Ierland

Alles is in het werk gesteld om ervoor te zorgen dat de informatie in dit boek bij het ter perse gaan zoveel mogelijk is bijgewerkt. Gegevens zoals telefoonnummers, openingstijden, prijzen, exposities en reisinformatie zijn echter aan veranderingen onderhevig. De uitgever is niet aansprakelijk voor consequenties die voortvloeien uit het gebruik van dit boek.

ISBN: 978 90 003 4145 0
NUR: 517

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervaelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16 Auteurswet 1912, juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB, Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken dient men zich tot de uitgever te wenden.

Omslag, hoofdfoto: Pura Agung, Besakih-tempelcomplex, Oost-Bali

◀ Pura Ulun Danu Bratan, een tempel gewijd aan de godin van het meer (blz. 145)

Inhoud

Hoe gebruikt u deze gids **6**

Winkel in Jalan Legian met traditionele Balinese handwerkproducten

Inleiding op Bali en Lombok

Bali en Lombok ontdekken **10**

Bali en Lombok kaart gebracht **16**

Een schets van Bali en Lombok **18**

Agenda van Bali en Lombok **44**

Geschiedenis van Bali en Lombok **48**

De hellingen van Gunung Batur in Oost-Bali doemen op tussen de wolken

Mayura-waterpaleis in Mataram, gebouwd in 1844, met op de achtergrond Pura Meru

Bali en Lombok van streek tot streek

Bali en Lombok in het kort **58**

Zuid-Bali **60**

Surfers bij Kuta, een geschikte locatie voor alle vaardigheidsniveaus

Midden-Bali **82**

Oost-Bali **104**

Noord- en West-Bali **128**

Lombok **154**

Tips voor de reiziger

Accommodatie **170**

Restaurants **178**

Winkelen in Bali en Lombok **188**

Amusement **194**

Buitenactiviteiten **198**

Wegwijs op Bali en Lombok

Praktische informatie **210**

Reisinformatie **222**

Register **226**

Dankbetuiging **234**

Rijstgodin

Woordenlijst **236**

Wegenkaart
Zie binnenkant achterflap

Een Balinees woonerf, waar verschillende generaties bij elkaar wonen

Balinese tempelarchitectuur

Een Balinese *pura* (openbare tempel) is een heilige plaats waar hindoe-goden af en toe worden uitgenodigd om af te dalen in *pratima* (beeltenissen), die in altaren worden bewaard. Tijdens *odalan* (festivals) vullen de tempels zich met muziek, dans en offergaven (blz. 42). Daarbuiten zijn ze tamelijk stil. Er zijn clantempels, markttempels, irrigatietempels, tempels voor natuurgoden, de 'staatstempels' van vroegere koninkrijken en de *kahyangan tiga* (de drie dorpstempels; blz. 32–33). De tempels zijn overdag meestal geopend.

Het padmasana-altaar ('lotustroon'), in de allerheiligste hoek van de tempel, heeft bovenin een lege zetel, open naar de hemel, die de almachtige God uitdrukt.

Het meru-altaar heeft 3, 5, 7, 9 of 11 verdiepingen, afhankelijk van de status van de godheid. De *meru* symboliseert de voor de hindoes heilige berg Meru, maar kan ook andere heilige bergen vertegenwoordigen.

Tempels van Bali

Er zijn tienduizenden tempels op Bali, de huistempels meegerekend misschien zelfs 200.000. De locatie van de belangrijkste staan hier aangegeven (blz. 215).

Waar vindt u de belangrijkste tempels

① Besakih-tempelcomplex (blz. 120–121)	⑤ Pura Meduwe Karang (blz. 152–153)
② Pura Goa Lawah (blz. 112)	⑥ Pura Taman Ayun (blz. 134–135)
③ Pura Keihen (blz. 108)	⑦ Pura Tanah Lot (blz. 132)
④ Pura Luhur Uluwatu– (blz. 80–81)	⑧ Pura Tirta Empul (blz. 103)
	⑨ Pura Ulun Danu Batur (blz. 126–127)

In de jaba tengah (binnenhof) vinden we de minder belangrijke altaren en paviljoens voor diverse gelegenheden.

De candi bentar (gespleten poort) wordt vaak gebruikt als toegang tot het tempelplein. Hij vertegenwoordigt de kosmische berg, gespleten in de positieve en negatieve krachten van het universum.

De jeroan (binnenste tempel) is de plaats waar de altaren voor de belangrijkste tempelgoden staan. Hij is vaak afgesloten voor bezoekers, en dan alleen vanachter de muur te bewonderen.

De bale gong is een paviljoen waar rituele gamelanmuziek wordt gespeeld (blz. 36).

Pelinggih zijn altaren of 'zetels' van de goden. Het donkere materiaal waar het dak van is gemaakt, dat lijkt op mensenhaar, is een product van de suikerpalm.

De kori agung is een statige poort die meestal bestemd is voor goden en priesters.

De bale agung is het paviljoen van het dorpsbestuur.

Tempelindeling

De indeling van de Balinese tempels volgt een vast patroon. Individuele elementen zijn op een as georiënteerd die van de bergen naar de zee loopt. Hoe dichter iets bij de bergen staat, hoe heiliger.

De kulkul is een wachttoren met een trommel die geslagen wordt als de goden afdalen naar de tempel.

Ingang

De bale piasan is een paviljoen voor het neerleggen van offergaven.

Onder de loep: Kuta

Kuta is de belangrijkste toeristenbestemming van Bali. Veertig jaar geleden lagen er palmbossen en bananenplantages langs het strand. Het is nog altijd een belangrijke attractie, maar nu vindt men er bars, restaurants, hotels, nachtclubs, warenhuizen en andere voorzieningen voor toeristen. Dicht opeen in de smalle straten verkopen kleine winkels en kraampjes zaken die toeristen uit de hele wereld aanspreken, en er zijn *losmen*, waar men terecht kan voor goedkoop onderdak (blz. 170). Hoe commercieel Kuta nu ook moge zijn, het is een levendige plek voor elk budget.

Ambachtsman aan het werk in een van de vele kraampjes

Made's Warung I

Een van Kuta's eerste en bekendste restaurants serveert lokale en internationale gerechten (blz. 182).

★ Poppies Lane II

Aan deze smalle straat vindt men winkels, kraampjes, restaurants en voordelige accommodatie.

★ Kuta Beach

Het strand, dat zich noordwaarts richting Seminyak uitstrekt, is een plek om te zwemmen, te surfen en uit te rusten in de zon.

★ Poppies Lane I

Een leuk gebied voor budgetreizigers, met verschillende goedkope hotels en pretentieuze restaurantjes.

Hard Rock Café and Hotel

Het enige Hard Rock Hotel in Azië heeft het grootste zwembad van Bali.

★ Kuta Square

Dit is een belangrijk winkelcentrum met honderden kleine winkels, het grote Matahari-warenhuis en de Kuta Galleria (blz. 191).

Symbol

— Aanbevolen route

0 meter 100

Kuta Art Market

Hier zijn manden en andere zaken te koop die op Bali en de nabije eilanden van de Indonesische archipel gemaakt worden.

Ontdek Midden-Bali

Midden-Bali is beroemd om zijn handwerk en zijn (dans)theater. Ubud is een belangrijk artistiek centrum en een goede uitvalsbasis voor het verkennen van de streek. Er liggen veel andere historische dorpen en monumenten langs de wegen tussen de kustvlakte en de hellingen van de Gunung Batur. De rivierkloven, die door heuvelruggen en rijstterrassen van elkaar gescheiden zijn, vormen fraaie landschappen waar het goed wildwatervaren is. Vlak bij Singapadu liggen het aantrekkelijk aangelegde Bali Vogelpark en het Bali Reptielenpark.

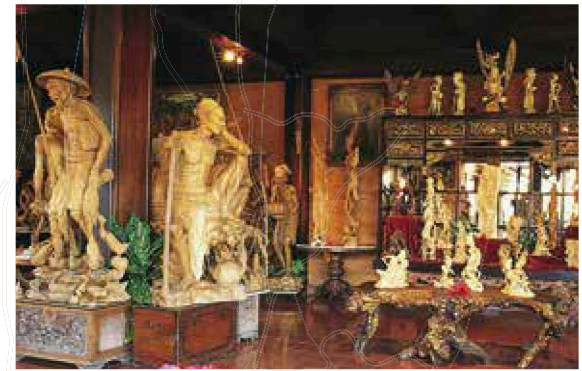
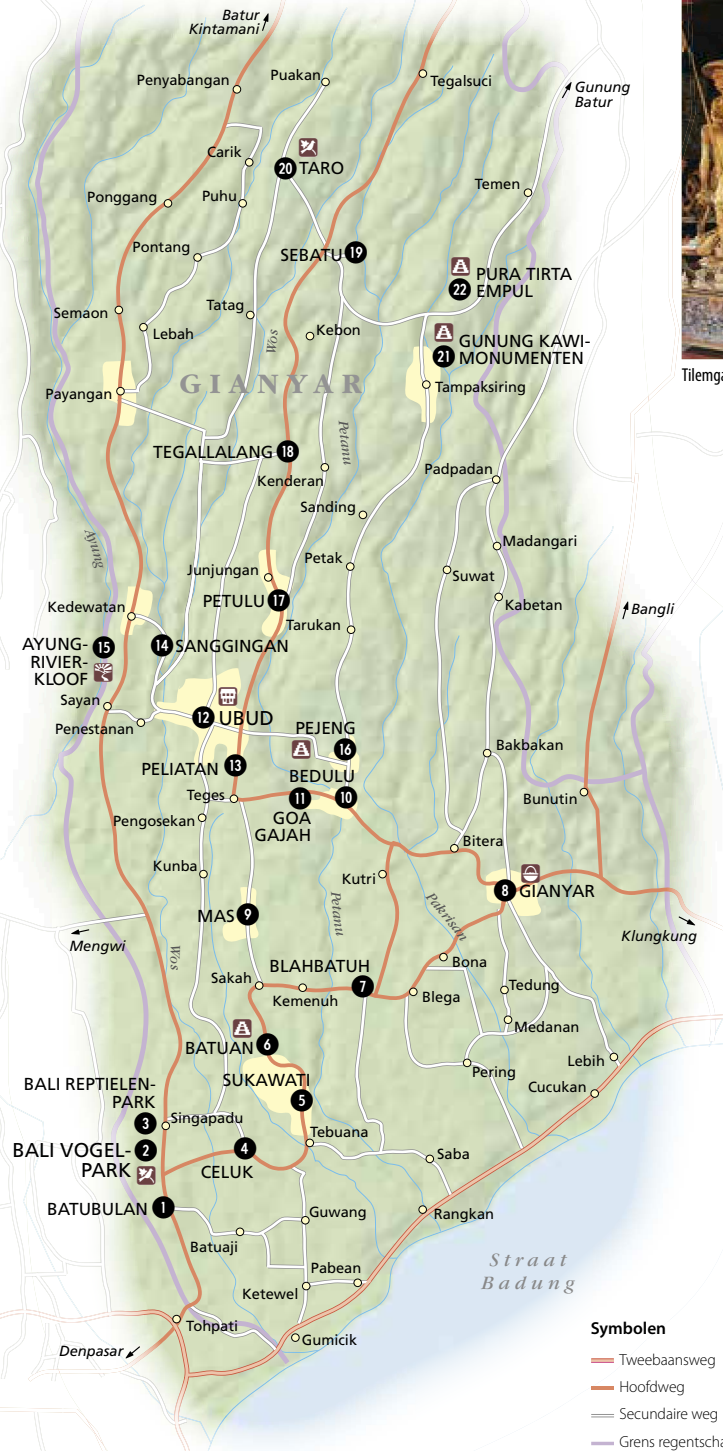

Pura Pengastulan, een tempel in Bedulu

Bereikbaarheid

De belangrijkste route door Midden-Bali loopt door verscheidene kunstenaarsdorpen: Batubulan, Celuk, Sukawati, Batuan, Mas en Ubud. Een parallelle, meer westelijk gelegen weg loopt door Singapadu. Over deze wegen kunt u met een *beco* reizen. Taxi's komen hier niet zoveel voor als op Zuid-Bali. Ten noorden van Ubud klimmen drie parallelle wegen via de dorpen Payangan, Tegallalang en Tampaksiring naar Gunung Batur en Kintamani. Vanwege het drukke verkeer is het niet prettig om per fiets of motor over de hoofdwegen ten zuiden van Ubud te reizen, maar dat kan wel in het noorden en op achterafwegen. Bussen tussen Denpasar en Singaraja bieden de belangrijkste noord-zuidverbinding. Tussen de vakantieplaatsen van Zuid-Bali en Ubud reizen speciale pendelbussen voor toeristen. Deze zijn veel comfortabeler.

Voor hotels en restaurants in deze regio zie blz. 175 en blz. 184–185

Tilemgalerie in het dorp Mas, waar houtsnijwerk wordt verkocht

Bezienswaardigheden in het kort

15 Ayungrivierkloof	9 Mas
3 Bali Reptielenpark	16 Pejeng
2 Bali Vogelpark blz. 88–89	13 Peliatan
6 Batuan	17 Petulu
1 Batubulan	22 Pura Tirta Empul
10 Bedulu	14 Sanggingan
7 Blahbatuh	19 Sebato
4 Celuk	5 Sukawati
8 Gianyar	20 Taro
11 Goa Gajah	18 Tegallalang
21 Gunung Kawi-monumenten	12 Ubud blz. 92–99

0 kilometer 3

Kokosnoten verzamelen bij Ubud

Verklaring van de symbolen zie achterflap

Symbolen

- Tweebaansweg
- Hoofdweg
- Secundaire weg
- Grens regentschap

Wat koopt u op Bali en Lombok

Decoratieve kunst en handwerk zijn ongetwijfeld de beste aankopen op Bali en Lombok. Ze zijn te koop in alle grote toeristenplaatsen, maar avontuurlijke bezoekers zullen deze producten bij voorkeur kopen in de dorpen waar ze zijn gemaakt. Geweven stoffen, waaronder *songket* en *ikat*, komen voornamelijk uit Oost-Bali. Sieraden worden gemaakt in Celuk, ten zuiden van Ubud. Op Lombok kunnen gevlochten manden, aardewerk en textiel worden gekocht. Surfkleiding en andere vrijetijdskleding is overal te krijgen, met name op de toeristische plekken in Zuid-Bali.

Maskers

Personages uit de Balinese mythologie worden vakkundig weergegeven door houtsnijders. De maskers worden gebruikt tijdens theatervoorstellingen.

Snijwerk

Vaklieden bewerken verschillende materialen, waaronder *paras* (een zachte, vulkanische steen), keramiek, hout en zilver. Ze maken kleine beeldjes, zoals van Garuda en van Boeddha.

Houtsnijwerk

Paras-snijwerk

Aardewerk van Lombok

Dit karakteristieke steenrode of zwarte aardewerk is overal op Bali en Lombok te krijgen en wordt over de hele wereld geëxporteerd. De meeste handelaars kunnen voor verschepping zorgen.

Balinese en Javaanse poppen

Op Bali worden veel mooie poppen vervaardigd en verkocht, waaronder de handbeschilderde lederen poppen die voor de Balinese wayang kulit (blz. 35) worden gebruikt, en deze Javaanse poppen.

Lontargravures

Het dorp Tenganan (blz. 114–115) staat bekend om de gravures op de bladeren van de lontarpalm.

Paneel van bewerkt hout

Teakhouten stoel

Meubels

Moderne meubels en reproducties worden gemaakt van teak en mahonie. Meubels in koloniale stijl zijn populair, maar er is weinig antiek. Niet alle nieuwe meubels zijn gemaakt van duurzame materialen. Sommige winkels gebruiken gerecycled hout.

Bamboetafel

Vliegers

Tijdens het vliegerseizoen op Bali (blz. 45) maken lokale dorpen vliegers met de hand. Massaproducties, gemaakt van bamboe en nylon, zijn ook erg mooi.

Ikat

Textiel

De meest vervaardigde stof is *endek*, (inslag-ikat), dat voor het weven wordt geveerd. Ikat in aardkleuren vindt u op de markten. Dubbelikat *geringsing*, geproduceerd in Tenganan, is uniek voor Bali. Songket is doorweven met goud- of zilverdraad.

Sjerp

Gevlochten manden van Lombok

Rotanmanden kunt u in de dorpen kopen waar ze worden gemaakt, of op lokale markten.

Tassen

Van Bali komen subtiel geweven rotantassen en handgemaakte lederwaren, die in winkels en op markten te koop zijn. De versiering is meestal geometrisch.

Leren tas

Geweven tas

Armbanden

Oorbellen

Zilveren hanger

Halsketting

Sieraden

Celuk is het goud- en zilvermeedcentrum van Bali. De sieraden die hier worden gemaakt zijn van hoge kwaliteit. Er zijn traditionele én moderne ontwerpen.

Kinderoutfit

Batikjurk

Fabrieks- en handgemaakte kleding

Op maat gemaakte kleding is heel betaalbaar – er zijn veel kleermakers op Bali. Een veelgebruikte stof is kunstzijde, maar er is ook veel katoen. De beste plek om stoffen te kopen is Jalan Sulawesi in Denpasar.

Stervrucht

Nootmuskat

Mango

Papaja

Ananas

Salak

Gekonfijt fruit en noten

Gedroogd fruit en noten zijn goedkope en smakelijke snacks die u voorverpakt in de supermarkt kunt kopen. Op lokale markten en in sommige *warung* worden repen verkocht die zijn gemaakt van fruitsoorten zoals mango, papaja en ananas. De smaken wisselen van zoet tot pittig of zuur.